

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1212>

Geliş Tarihi: 13.02.2018

Kabul Tarihi: 01.04.2018

ÇOCUKLARIN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNDE SERBEST ZAMAN AKTİVİTELERİNİN ROLÜ

Metin KILIÇ*

Öz

Din hayatın bütününe kapsayan bir yaşam tarzı, hayat biçimidir. İnsanı yaratılış anından itibaren ele alan, çocukluğunu ve gençliğinden hayatının sonuna kadar, hatta ölümünden sonraki sonsuz hayatı da içerecek boyutta onunla bir ve beraber olan ayrılmaz bir parçadır. Türkiye’de din ve ahlak eğitimi genellikle anne-baba tarafından ya da ilgili kurumsal yapılar (camiler, kuran kursları, dini cemaatler vb.) tarafından verilmektedir. Bu tür geleneksel değer yargılarına göre şekillenen din eğitimi pekiştirmek için peyderpey ilgili kurumlardan faydalanılması söz konusudur.

Bu çalışma farklı bir bakış açısıyla çeşitli dinsel, ahlaksal eğitimlerin yanında serbest zaman aktiviteleri (spor, yüzme, trekking, drama, sanatsal faaliyetler vb.) ile bilimsel faaliyetleri kapsayan bütünlük bir yaz kursunun çocuklar üzerinde din ve ahlak eğitimine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde serbest zaman aktivitelerinin geleneksel yöntemlerden ziyade güzel ahlak, Kur’an ve din eğitimi üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Din, Ahlak, Kur’an, Serbest Zaman, Sosyal Aktivite.*

Role Of Leisure Time In Children’s Religious And Moral Education

Abstract

Religion is a life style that includes the whole of the lifetime. It is an inseparable part of human being that approaches to man since the genesis, involves the period of time from childhood and youth to end of the life. In Turkey, religious and moral education are generally given by parents or related institutional structures (e.g. mosques, Quran courses, religious communities and so on). To consolidate religious education

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.

that is shaped accordingly evaluation appraisals, related institutions are used step by step.

This study aimed to present influence of an integrated summer course – that included various religious, moral education, leisure time activities (e.g. sports, swimming, trekking, drama, art etc.) and scientific activities – on children’s religious and moral education. Considering the findings, it can be argued that leisure time activities, rather than traditional methods, leave lasting impressions on good morality, Quran and religious education.

Key Words: *Religious, Moral, Quran, Leisure Time, Social Activity.*

Giriş

Bir eylem ve bir süreç olarak eğitim; insanın kendisi ya da başka biri üzerinde bilinçli olarak istenen davranış değişikliklerini yapma sürecidir. Söz konusu insan olduğunda insanın eğitilmesi demek, onun ruh ve beden sağlığı korunarak büyütülmesi, yetenekleri, davranışları ve iç dünyası itibarı ile geliştirilmesi, iyi insan haline getirilmesi demektir. Bu ise elbet planlı ve sistemli çalışmalar gerektiren uzun bir süreçtir (Uysal, 2004). Bu süreçte evrensel bir olgu olan din, insanı hem içten hem de dıştan kuşatan, onun düşünce ve eylemleri üzerinde çok derin tesiri olan bir disiplindir (Tümer, 1994). Bir disiplin olarak din eğitimi, öğretimi de kapsayan daha genel bir manaya işaret etmektedir. Din öğretimi, din ile ilgili bilgileri kişiye öğretmek din eğitimi ise öğrenilen bu bilgilerin davranışa yansımaları sağlamaktır (Gümüş, 2013). Burada belki daha önemli olan dinin insana planlı-bilinçli davranışlar kazandırmasıdır. Dinin önemli konularından birisinin insana ahlaki davranışlar kazandırma, bunun da sonuç olarak bir eğitime işi olduğu göz önüne getirilirse dinin eğitim üzerindeki etkinliği görülmüş olur (Aydın, 2013).

Sağlıklı ve zamanında yapılan din eğitimi, dinin toplumdaki ağırlığına göre sosyalleştirme aracı olarak değerlendirilebilir (Okumuş, 2014). Kişinin kendisini tanımasına rehberlik yapabilir. Kendisinden ve çevresinden kopuk bir şekilde yaşayan, dış dünyaya duyarsız insanların yetiştiği bir toplumda sosyal yardım ve dayanışma, birlik ruhu ve ortak bir toplum bilincinden bahsedilemez (Oruç, 2008). Diğer bir deyişle din eğitimi, hayattan kopuk yapılmamalıdır (Okumuş, 2015). İnsan, küçük yaştan itibaren geleceğin toplumuna hazırlanmalıdır. Bunun sağlanması, erken yaşta verilecek din ve ahlak eğitimiyle mümkündür (Oruç, 2008). Hz. Ali’nin “çocuklarınızı yaşayacakları zamana göre yetiştiriniz” sözü de bu durumu desteklemektedir. Yine Gökalp, aynı çizgide ahlak eğitimi ve eğitimde de dine büyük yer vermektedir. Ona

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

göre, ‘Çocukken dini terbiye almayanlar, ölünceye kadar şahsiyetsiz kalmaya, iradesiz ve seciyesiz yaşamaya mahkumdurlar.’ Dinin rolü yalnız fertlere şahsiyet vermekten ibaret değildir, cemiyetlere şahsiyet veren de yine dindir (Gökalp, 1982).

Yüce ve aşkın duygular içinde yer alan din duygusu bütün insanlarda ortak ve genel olarak yaratılıştan vardır. Ancak doğuştan itibaren çocukta potansiyel olarak hazır bulunan dini duygunun teşekkülünde ve gelişmesinde çevre büyük bir etkidir (Şimşek, 2004). Çocuğun içinde bulunduğu çevre belli bir kültür çeşidinin özelliklerini yansıtır. Çocuğun inancının renklenmesinde, şekil almasında kültür değerlerinin etkisi vardır. Çevresinde ibadet yerlerinin bulunması; cami, dini kurslar, örgün eğitimde aldığı dersler, okuduğu kitap ve gazete yayınları, görsel basın, radyo programları, sanat eserleri inanç duygularını zenginleştiren faktörlerdir (İçmeli, 2013).

Bu kadar çok uyarıcıya rağmen anne babanın çocuk için en önemli model olduğu, psiko-pedagojik kaynaklarda üzerinde genişçe durulan bir konudur. Annenin din eğitiminde ilk öğretmen olmasının yanında baba da çocuk için ilk eğitimcidir. Anne babanın dinini uygulayarak ve kendi yaşayarak çocuğa örnek olması çocuğun din eğitiminde oldukça önemlidir. Çocuğun ilk din eğitim merkezi içinde doğup büyüdüğü ailesi olmaktadır (Gümüş, 2013). Dünyanın hemen her yerinde çocukların ailelerince dini eğitimden geçirilmeleri salt dindar bir nesil yetiştirilmenin ötesinde ciddi bir sosyalleştirme çabasını ifade etmektedir. Bundan dolayıdır ki günümüzde ‘Kendim iyi bir din eğitimi almadım ama çocuklarımın dindar olmasını istiyorum’ diyen pek çok kişiye rastlanmaktadır (Aydın, 2008). Birçok kişi için din, günlük gerçekleri aşan güçlü bir iletişimi içeren kuvvetli kişisel deneyim (Giddens, 2013) olduğundan, bu kaygının temeli sıradan bir sosyalleşme sürecinin sonucuna duyulan güvensizlik ve bu sorunun din ile aşılabileceği düşüncesidir (Aydın, 2008).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın 2011 yılında yaptığı ‘‘Aile Yapısı Araştırması’’ da bu bilgileri destekler niteliktedir. Araştırmaya göre, çocukların dini bilgileri en çok aile ve akrabalarından edindikleri (%55) gözlemlenmiştir. Yaygın din eğitim faaliyetlerinin etkin bir şekilde sürdürüldüğü camilerdeki yaz kursları aileden sonra ikinci din eğitim merkezi (%13) olmaktadır (TAYA, 2014; Gümüş, 2013). Bir kamu kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığının yürüttüğü hizmetlerin yanında, dini bir anlayış ve yaşantı biçimi olan tarikat ve dini cemaatler de yaygın din eğitimi veren kurumlar arasındadır. Öte yandan; günümüz dünyası hızlı gelişmelere sahne olmaktadır. Bu değişimler çevresel,

siyasal, sosyal ve psikolojik dönüşümleri de beraberinde getirmektedir. Değişime uyum sağlamak, modern insanın psiko-sosyal gelişiminin bir sonucudur. İnsanlar gözle görülür maddi farklılaşmalara kolay uyum sağlarken toplumsal ve psikolojik dönüşümlere uyum sağlamada aynı oranda başarılı olamamaktadırlar. Hele karakter gelişimi henüz tamamlanmamış olan gençlerde ve çocuklarda bu uyum süreçleri gecikmeli ve sıkıntılı yaşanmaktadır (Yiğittir ve Öcal, 2010).

Günümüzde, özellikle büyük şehirlerde bazı aileler çocukların eğitiminde pek söz sahibi değildirler. Çocuklar, küçük yaşlardan itibaren kurumlarda bakıcıların gözetimine bırakılmaktadırlar. Bu sebeple, bazı aileler çocukların dini ve ahlaki gelişiminde de pek etken değildirler. Din ve ahlaki gelişim, bir anlamda dünya görüşü ile ilgili görüldüğü için öğretmenler daha ziyade çocukların bilişsel gelişimine ağırlık vermektedirler. Ancak bu eğitim anlayışı eksiktir. Çünkü, okul sadece özgül konularda bilgi vererek eğitim görevini yerine getirmiş olmaz. Şiddet, alkol ve uyuşturucu kullanmak, yalan, haksızlık ve yanlış inançlar gibi daha birçok durum, ders konularıyla değil, ahlaki gelişimle ilgilidir. Bilgi çağının bir gereği olarak, okul dışı kaynakların artması, aile ve okulun çocuklar üzerindeki etkisini zayıflatmıştır (Başkurt, 2002). Bir taraftan ailedeki hayat şartlarının değişmesi (her iki eşin de çalışmaları, evde başka büyüğün bulunmayışı vs.) bir taraftan da eğitim müesseselerinin ilkökul öncesine kadar yayılması, artık ailenin eski tesirini kaybetmesine yol açmaktadır (Güngör, 1998). Zamanın meşguliyetleri, çalışma yoğunluğu ve yorgunluğu çocuklara yeteri derecede zaman ayrılmasına engel olmaktadır (Kılıç, 2015). Buna özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin problem ve sıkıntılarını eklediğimizde, çocukların eğitiminin büyük bir sorun teşkil ettiği görülmektedir. Eğitim konusundaki tecrübe ve bilgi yetersizliği ile ekonomik zorluklar da göz önüne alındığında, her alanda olduğu gibi dini-ahlaki eğitimin önemli ölçüde sekteye uğradığı bir gerçektir. Durum böyle olunca, meselenin kendi haline bırakılması yerine, çözümüne yönelik uygulamalara bir an önce başvurulması gerekli olmaktadır (Başkurt, 2002).

Aile bağlamında din ve ahlak eğitimi verirken “serbest zamanların”¹ (ara tatiller, yaz tatilleri gibi) etkin ve verimli değerlendirilmesi önemlidir.

---

¹ *Serbest zaman*; iş zamanı ile yapılması zorunlu olan (yemek, uyku, cinsel ihtiyaçlar gibi) etkinliklerin dışında kalan ve kişinin tercihine bağlı olarak yapılan faaliyetlere ayrılan zaman olarak tanımlanırken, *Serbest zaman aktiviteleri* (Rekreasyon) ise, bilerek katıldığımız, özgür,

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

Ailelerin psiko-sosyal açıdan sağlıklı nesiller yetiştirmeleri ve aile bütünlüğünün korunması için serbest zaman dilimlerini etkin ve pozitif açıdan kullanmaları gerekmektedir. Serbest zamanların olumlu kullanımı söz konusu olmadığında çocukların kişilik gelişiminde olumsuzlukların yaşanması mümkündür (Kılıç, 2015). Gerek ahlak eğitimi ve aileden çocuklara değer aktarımı; gerekse serbest zamanların etkili ve pozitif değerlendirilmesi için aileler yaz kurslarını tercih etmektedirler. Bu açıdan din ve ahlak eğitiminin serbest zaman aktiviteleri ile bir arada verildiği programların çocuklar üzerindeki etkisinin nasıl şekillendiğini anlamlandırmak ileride planlanacak programlara fayda sağlamak açısından gereklidir.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de din ve ahlak eğitiminin çoğunlukla aile ya da Kur’an kursları aracılığıyla geleneksel yöntemlerle verilmesi söz konusudur. Bu şekilde verilen eğitimlerin pek kalıcı olmadığı tekrar tekrar çocukların Kur’an kurslarına ya da benzer ezbere dayalı kurslara gönderilmelerinden anlaşılmaktadır. Bu tür uygulamalar negatif bir unsur olarak görülmemekle birlikte daha etkili yaklaşımlar geliştirmekte önemlidir. Bu açıdan, bütünlük bir program (Din eğitimi, serbest zaman etkinlikleri) kapsamında din ve ahlak eğitiminin çocuklar üzerinde nasıl bir etkisi olduğunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Yapılan literatür incelemelerinde daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, yapılan çalışmaların daha çok farklı dinlere mensup insanların ne tür serbest zaman aktivitelerine yöneldiği ya da dinde serbest zamanın yeri üzerine olması (Heintzman, 1987; Hoffman, 1992; Stodolska ve Livengood, 2006), çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini 11-14 yaş aralığında bulunan 20 çocuk oluşturmaktadır. Programa katılan 4-10 yaş arası çocukların sorulara sağlıklı cevaplar verememesi endişesiyle araştırma kapsamına alınmamıştır.

---

mutluluk verici, doğal tutum içeren, duygularımızı ifade edebileceğimiz, zorunluluktan uzak olan eğlenceli etkinliklerin tümüdür (Kılıç ve Şener, 2013).

Araştırmaya katılan örneklemin cinsiyeti göz önünde bulundurularak 10 kız ve 10 erkekle görüşme yapılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada çocuklardan derinlemesine bilgi almak ve kendilerini nasıl ifade ettiklerini anlamlandırmak için nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda sorulan sorulara ilişkin detaylı bilgiye sahip olabilmek adına yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma doğrultusunda yapılan görüşmelerde sorular din ve ahlak eğitiminde serbest zaman aktivitelerinin etkisini ortaya koyabilecek temalar üzerinde odaklanmıştır. Görüşme soruları araştırmacı tarafından ilgili literatür taraması yapılarak hazırlanmıştır. Soruların içeriğini çocukların yaz okulu programına nasıl katıldığı, hangi etkinliklerin daha çok hoşlarına gittiği, yaz kursunun süresi ve katkısı, Kur'an kurslarıyla farklılık ve benzerlikleri, nasıl arkadaşlıklar kurdukları, serbest zaman aktivitelerinin etkileri hakkındaki görüşleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda "Programa Katılma ve Din Eğitimi", "Programda En çok Beğenilen Serbest Zaman Etkinliği", "Serbest Zaman Etkinliklerinin Din Eğitimine Etkisi" şeklinde üç ana tema belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Öncelikli olarak araştırmanın yapılması için program sürecinde, programın yöneticilerinden gerekli izinler alınmıştır. Alınan izinlerden sonra 18-22 Temmuz 2016 tarihleri arasında toplamda 16 saat süren görüşmelerde derinlemesine ve ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Araştırma esnasında çocuklara herhangi bir zorlama yapılmamış ve araştırma gönüllülük esaslarına dayanılarak samimi bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Uygulama esnasında görüşme yapılan ortam, çocukların psikolojik durumlarını olumsuz etkileyecek ısı, ışık, ses gibi olumsuzluğa sebebiyet verecek unsurlardan arındırılmıştır.

Görüşmeler ASUS marka dijital ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşmelerden elde edilen kayıtlar, görüşmeleri takip eden günlerde ses dosyaları olarak bilgisayara aktarılmış ve konuşmalar araştırmacı tarafından defaten dinlenerek analiz edilmiştir. Analiz sürecinde konuşmalar ses kayıt cihazından bilgisayarda Word metinlerine dönüştürülmüştür. Örneklemin deşifre edilmemesi için isimleri kullanılmaktan kaçınılmış ve kişileri tanımlayıcı kodlar verilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verileri “sistematik olarak tanımlama, organize etme ve veri topluluğu üzerinden tema örüntüsüne ilişkin bir anlam sunma yöntemi” olarak tanımlanmış olan “Tematik Veri Analizi” yöntemi kullanılmıştır (Braun ve Clarke 2006). Bu analiz yöntemi; analiz için temalar oluşturma, tematik çerçeveye uygun şekilde verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular

Yaz Okulu Programının Yapısı

Yaz okulu programı 10 Haziran-22 Temmuz 2016 tarihleri arasında Düzce Üniversitesi'nin Konuralp Yerleşkesinde hafta içi her gün 9.30-17.00 saatleri arasında 4-14 yaş arası 150 çocuğa uygulanmıştır. Programda çocuklar yaş gruplarına göre 6 sınıfa ayrılmıştır. Programda 12 Kur'an hocası, 16 farklı bilim dallarından hocalar, 11 serbest zaman etkinlikleri için hocalar, yönetim ve diğer dersler için toplam 44 hoca görev almıştır.

Programda dini eğitim, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenme, Kur'an-ı Kerim'i kurallarına göre okuma (tecvid), peygamberlerde karakter eğitimi, sure draması dersleri verilmiştir. Serbest zaman aktiviteleri olarak spor, yüzme, trekking (doğa yürüyüşü), müzik, sanat, drama dersleri verilmiştir. Programın verimliliğini arttırmak adına çeşitli bilim dallarında (fizik, kimya, biyoloji, arkeoloji, botanik vb.) 2 şer saat derste verilmiştir.

Her çocuk program boyunca Kur'an dersinden 40 saat, sure ezberi dersinden 20 saat almıştır. Serbest zaman etkinliklerinden; 12 saat spor, 8 saat yüzme, 4 saat sanat, 4 saat müzik, 2 saat drama (9-14 yaş arası sınıflar) dersi almışlardır.

Çocuklar her gün 9:30'da derse başlamışlar, öğleden önce her sınıf Kur'an, tecvid ve ardından sure ezberi dersleri almışlardır. 12:30-13:30 arası öğle yemeği molası verilmiş, 13.00-13:30 arası hocalar önderliğinde cemaatle öğle namazı kılınmış, 13:30-15:00 arası her sınıf ders programına göre bilim dersleri almış, 15:00-17:00 arası çocuklardan bir grup spor dersi alırken diğer grup yüzme dersi almıştır. Diğer günler gruplar yer değiştirmiştir.

Kur'an ve ezber dersleri önce bireysel olarak her öğrenciye verilmiş, daha sonra her sınıf toplu talim dersi yapmıştır. Küçük sınıflara eğlenceli şekilde hazırlanan harf kartları, boyama ve alıştırmalarla Kur'an harfleri, Kur'an

okuması öğretilmiş, Büyük sınıflara Kur'an'ı kurallarına göre okuma dersi (tecvid) verilmiştir.

Serbest zaman etkinlikleri olarak spor dersinde çocuklar gruplar halinde spor salonunda hocalar eşliğinde farklı sportif aktiviteler yapmış, oyunlar oynamış ve yarışlar yapmıştır. Yüzme derslerinde yüzme hocaları eşliğinde hem bireysel hem grup halinde yüzme teknikleri öğretilmiş ve yüzme alıştırmaları yaptırılmıştır.

Müzik dersinde kapanış programı için seçilen parçaların hocalar eşliğinde ritme göre seslendirmeleri öğretilmiş, Drama dersinde surelere konu olan olayları drama şeklinde canlandırmaları için çocuklara eğitim verilmiş ve sanat dersinde seramik çalışması yapılmıştır. Trekking dersinde orman yürüyüşü yapılmış, çadır kurma, yön bulma, ateş yakma gibi teknik bilgiler uygulamalı olarak gösterilmiştir.

Tablo: 1 Örnekleme Tanımlayıcı Bazı Özellikler

Örneklem	Cinsiyet	Yaş	Kaçıncı sınıf
K1	KIZ	12	7.SINIF
K2	KIZ	12	7.SINIF
K3	KIZ	12	7.SINIF
K4	KIZ	11	6.SINIF
K5	KIZ	11	6.SINIF
K6	KIZ	12	7.SINIF
K7	KIZ	14	8.SINIF
K8	KIZ	12	7.SINIF
K9	KIZ	13	8.SINIF
K10	KIZ	12	6.SINIF
E1	ERKEK	11	6.SINIF
E2	ERKEK	12	6.SINIF
E3	ERKEK	12	7.SINIF
E4	ERKEK	12	6.SINIF
E5	ERKEK	14	8.SINIF
E6	ERKEK	12	6.SINIF
E7	ERKEK	13	8.SINIF
E8	ERKEK	13	7.SINIF
E9	ERKEK	12	6.SINIF
E10	ERKEK	12	6.SINIF

Tema 1: Programa Katılma ve Din Eğitimi

Tema 1 başlığı altında örneklemin programa nasıl katıldıkları ve daha öncesinde, benzer programlara katılıp katılmadıkları ve din eğitimini nasıl aldıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. İlk olarak programa katılma noktasında anne babanın etkili olduğunu söylemek gerekir. Çocukların söylemlerinden hareketle daha çok annelerin sosyal etkileşimleri ile programdan haberdar oldukları, daha az sayıda babanın etken olduğu durumlarda çocukların pek fazla programa gitmemek hususunda esneklik olmadığı tespit edilmiştir. Anne-baba dışında akrabaların ya da arkadaşların paylaşımlarıyla programdan çocukların haberdar olmaları söz konusudur. Daha öncesinde bu şekilde bütünleşik bir programda yer almayan çocukların, programa katılma noktasında çok fazla istekli olmadıkları, programın yaz tatillerinden zamanın “çalınması” olarak görülmesi nedeniyle ilk etapta çoğunlukla önyargı ile yaklaştıkları ve kız çocuklarına göre erkek çocukların daha isteksiz oldukları şu örnek ifadelerde de görülmektedir,

“Ailem benim için iyi olacağını düşünmüş. Aktiviteleri de var dedi annem. Bende düşünmeden hemen kayıt yaptırmışlar” (E1, 11)

“Anneme arkadaşı söyledi. Annem babama sordu, bana sordular. Ben ilk başta gitmek istemedim. Okul yeni tatile girmişti. Bir daha kurs dinlemeden çok ağır diye düşündüm. Ama babam yazdırmış sonra.” (E2, 12)

“Akrabam haber verdi. Annem sordu giderim dedim. Hem yüzme vardı hem Kur’an vardı. İki birden iyi olur dedim.” (K1, 12)

“Okul bittikten sonra hemen yaz kursunun başlanması insanı biraz bulandırıyor. Yani nasıl desem insan biraz sıkılıyor. Yani okul bitti tatil olmadan iki gün aradan sonra tekrar bir okul, o yüzden biraz benim isteksizliğimle geldim ama sonradan iyi ki gelmişim diyorum.” (E3, 12)

“Arkadaşım broşür getirdi sınıfa. Zaten yazın bir kursa gitmek istiyordum. Babam servisi olursa gidersin ben her zaman götüremem diyordu. Servisi olunca birde arkadaşlarım olunca kayıt oldum.” (K2, 12)

“Annem söyledi. Ben zaten Kur’an okumayı biliyorum dedim. Unutmuşsun dedi. Sonra bende tamam gitsem dedim öyle oldu.” (K4, 11)

“Babam söyledi bana. Böyle böyle şey varmış dedi. Faaliyetler var, yüzme var, Kur’an falan var dedi. Hem Kur’an tekrar etmiş olursun. İyi olur dedi. Bende olur dedim.” (E6, 12)

“Annem babam istiyor. Yaz başladı hadi kursa gidiyorsun. Uf dedim yaz tatilinde bir ay gidecek dedim.” (E8, 13)

“Annem haber verdi. Ben tamam dedim, gelirim dedim.” (K9, 13)

“Babam beni buraya yazdırdı. Fiyatı ödedi. Ondan sonra bana söyledi. Kızım ben seni göndereceğim yarın arkadaşlarınla tanışırsın dedi. Böyle bir sürpriz oldu. Peki bana neden sormadın kayıt ettirirdin dedim. İlk gün geldikten sonra istememiştim çünkü ben içime kapanığım, arkadaş edinmem diye korktum.” (K7, 14)

“Annemin arkadaşları burayı çok önerdi, bizde babama söyledik, babamda gönderdi.” (E10,12)

“Babam gitsin, iyi aktivite olur dedi. Yüzme bilmiyordum ben. Babam sormadı. Bir gün geldi kursa gidiyorsun, gideceksin ben seni yazdırdım para verdim dedi. Başımın etini şişirdi. Yolladı.” (E5, 14)

Modern toplumda, çocukların sosyalleşmesi ve daha nitelikli bireyler haline gelmesi için çeşitli eğitim kurumlarının aileler tarafından önemsendiği görülmektedir. Bu durum, eğitim kurumunun aile açısından görünürde “açık işlevini” ortaya koymaktadır. Çalışan ebeveynlerin mesai saatleri içinde çocuklarını kreşlere, okullara, çeşitli kurslara ve sportif etkinliklere göndermeleri eğitimin açık işlevi olarak gözükmektedir. Öte yandan anne-babanın çalışma saatlerinde, çocukların bu tür eğitim ve serbest zaman aktivitelerine katılmaları, bir yönüyle iş yaşantısından ötürü çocuğu ile ilgilenemeyen ebeveynlerin, çocuklarını başıboş bırakmamak ve korumak gereksiniminden kaynaklanmaktadır. İşte bu durum, eğitimin aile açısından modern toplumlara özgü olan “gizil işlevini” ortaya koymaktadır (Kılıç, 2015). Gizil işlevi ortaya koymak adına K3 kodlu örneklemin şu ifadeleri oldukça önemlidir.

“Hani biz böyle zaman geçirecek bir şeyler arıyorduk. Annem ve babamda çalışıyor. O yüzden annemde babamda hem Kur’an eğitimi almamı istiyorlar. O yüzden beni buraya gönderdiler. Etkinliklerden haberdardım söylemişlerdi. Onlarda tam bilmiyorlardı. Yüzme vardı. Öğleden sonra etkinlik sabah Kur’an eğitimi var demişlerdi. Gitmek isterseniz gidin demişlerdi. Bizde tamam demiştik gidiyoruz işte.” (K3, 12)

Öteden beri toplumu ayakta tutan ve daha çok din, ahlak ve örflerden kaynaklanan geleneksel normların/değerlerin insanlara kazandırılması gerekmektedir (Başkurt, 2002). Dini kurumlar ahlaki değerler ve prensipler için temel teşkil ederler (Arslantürk ve Amman, 2014). Bu sebeple, çocukların hayatın her safhasında ilkeli, inançlı, sağlam karakterli ve iradeli olarak yetişmesi için aileleri tarafından dini eğitim verilmesi ya da ilgili kurumlar

aracılığıyla bu eğitimi almaları sağlanmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların çoğunlukla din eğitimini camilerden ve annelerinden aldıkları söylemlerinden analiz edilmektedir. Çocukların tamamının Kur'an eğitimi aldığını ve bu eğitimi çoğunlukla farklı zamanlarda birden fazla aldıklarını şu söylemlerinde elde etmek mümkündür.

“Kuran eğitimi annemden aldım. Çok kısa bir süre camiye gittim ama genellikle annemden bu eğitimi aldım. Geçen sene Kur'an kursuna gittim. Daha önceleri camiye gidiyordum.” (E9, 12)

“Camide bir de kuran kursuna gitmiştim ama böyle bir etkinliğe ilk kez geliyorum.” (K6, 12)

“Anaokulundan beri aldım. Bizim caminin hocasından aldım. Ara sıra da özel kurslara falan gittim. Sadece kuran dersine katıldım.” (E2, 12)

“Annem çok ısrar eder her yaz. Ben hiç bu tür bir kursa gitmedim hep camiye gitmiştim.” (K7, 14)

“İlk birinci sınıfa başladığımızda iki sene evimizin yakınındaki camide almıştım. Hep yaz kursuna katılıyorum camide, dört seneden beri.” (E3, 12)

“Ailemden annemden aldım. Bu şekilde katılmadım ama Kur'an kursu tarzında etkinliklere katıldım.” (K10, 12)

“Cami, sonra bir tane Kur'an kursuna gitmiştim. Sonra başka bir tane daha gittim. Bir tane daha yani birkaç kez gittim. Toplam da Cami, Kur'an kursu on-on bir olmuştur.” (E1, 11)

“Birkaç kuran kursuna gitmiştim. Küçükken camiye gidiyordum. İlk birinci sınıfa bitirdiğimde aldım.” (K2, 12)

“Bizim mahallede camide vermişlerdi. Yazın gittim, geçen yıl gitmemiştim annemle okumuştum. Geçen yıl ama biraz başlarda okumuştum, kursa falan gitmiştim ondan sonra annemle devam etmiştim. Ondan önce 2 yıl da gitmiştim Kur'an kursuna. (K3,12)

“Hafızlarla bulundum. 4. sınıftan beri Kur'an. Ben 4. sınıfa bitirdim. Kur'an öğrendim o sene kuran kursunda. Ama hep gidiyorum” (E5, 14)

“Camide aldım. İki-üç sene sanırım orda eğitim aldım. Hatırlamıyorum ama 7-8 yaşında başladım sanırım.” (K5, 11)

Tema 2: Programda En Çok Beğenilen Serbest Zaman Etkinliği

Bazı sosyologlar, serbest zaman kavramını zamandan bağımsız olarak deneyiminin niteliği olarak görürler (Wilson, 1980). Bu deneyim çocuklar için düşünüldüğünde eğitim ve sosyalleşme aracı (Kılıç, 2017) olarak serbest zaman

aktivitelerinin kullanılması söz konusudur. Elbette bu etkinliklerin çocuklar üzerinde bıraktığı etkilerin genellenmesi söz konusu değildir. Etkinliğin türü bazı çocuklarda kişilik gelişimini pozitif yönde etkileyebilirken (Aytaç, 2006), bazılarında hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Tema 2 altında programa katılan çocukların katıldıkları serbest zaman etkinliklerinden en çok hangilerini beğendikleri üzerinde durulmuştur. Düzenli olarak sportif ve sanatsal etkinliklere katılan çocukların cinsiyete göre değişik serbest zaman aktivitelerinde daha fazla mutlu hissettikleri söylenebilir. Kız çocukları çoğunlukla trekking (doğa yürüyüşü) ve yüzme etkinliklerinde kendilerini daha mutlu hissederken, erkek çocukların sportif faaliyetler ve yüzme etkinliklerinde daha çok kendilerini mutlu hissettiklerini şu ifadelerden anlamaktayız.

“En çok doğa yürüyüşünü ve yüzmeyi beğendim. Doğal ortamda bulunmak keyifli, yüzme ise hem serinletiyor hem de keyifli.” (K6, 12)

“En çok trekkingi beğendim. Çok hoşuma gitti. Yüzme. Çok eğlenceli, suyu seviyorum. Birde çini, işte böyle yuvarlak porselen bir tabak vardı, kil gibi tuhaf boyalar vardı onlarla boyadık, çok zordu ama çok güzeldi yapmak.” (K9, 13)

“Spor aktivitelerini çok beğendim. Sporla uğraşmayı seviyorum. Yani nasıl desem, arkadaşlarla beraber hem futbol oynuyoruz o arada biraz da nasıl diyeyim sosyalleşiyoruz. Bir arada ya da birbirimizle eğleniyoruz o yüzden diyorum. Yüzme daha çok hoşuma gidiyor sonra spor. Trekking de iyi ama nasıl desem yavaş yavaş yürüdüğümüz için şey oluyordu, Birde duruyorduk sürekli. Beklemek zorunda kalıyorduk o yüzden sıkıcı oldu o da. Bide yüzmeyi bilmiyorum onu öğrenmek için çok çaba gösteriyorum. Yüzmeyi düşünüyorum yani yüzmeyi bilmediğimi düşünüyorum bide yüzebildiğimi düşünüyorum, çok farklı bir duygu.” (E3, 12)

“Doğa yürüyüşünü çok sevdim. Doğal ortamda olmamız, yeşillikti, tabi konuşsak daha güzel olacaktı ama bilmiyorum çok güzeldi, yeşilliğin içinde. Ama spor dersinde çok yorgun oluyorum. O yüzden çok oyunlara katılamıyorum. Çinide mutlu oldum. Çello yapmıştık o güzeldi. Doğa yürüyüşü güzeldi, hepsi çok güzeldi çünkü daha önce hiç yapmamıştım.” (K3, 12)

“Bazıları eğlenceli oldu, bazıları öğretici oldu. Öyle yani spor, yüzmeye hiç gitmemiştim ve yüzmeyi öğrendim yani burada. Bazen tutuyor hocalar bazen ben kendim yüzebiliyorum. Yani çok alışkın değilim.” (E4, 12)

“En çok doğa yürüyüşü, çok mutlu olmuştum. Yüzmede çok mutlu oldum. Hepsini seviyorum. Sevmediğim bir şey yok burada. En çok doğa etkiledi.

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

Rahatlıyorum, ferahlıyorum, sessiz oluyor, hep kuşların sesi falan geliyor... Ayrıca işaret dili yaptık o hoşuma gitti. Sanat dersimiz çok güzeldi.” (K10, 12)

Çocukların yaratıcı kapasitelerini arttırmada serbest zaman aktivitelerinin etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Kişilerin hiç bilmedikleri yeteneklerinin ortaya çıkmasında bu tür etkinliklere ihtiyaç duyulmaktadır. E7 kodlu örneklemin ifadelerinde de açık bir şekilde bu durum görülmektedir. Ayrıca arkadaşların etkisinin serbest zaman aktivitelerine katılmadaki rolünü (kişi isteksiz olsa bile) E7 örneklemin şu ifadelerinde görmek mümkündür.

“Yüzme bilmem. Aslında futbolu daha çok seviyorum. Genellikle böyle yüzmeyi sevdikleri için ben genele uyarım biraz. Spor etkinlikleri, futbol. Her zaman olanlardan futbol ama tek bir kere yaptığımız, çini yaptık o güzeldi. Kendi el emeğim, kendi yaptığı bir şey olduğu için mutlu hissettim kendimi, bir şey yaptım. Trekkingde biraz şeydi. Çok ayağımı sinekler ısırdı. Kısa giymiştim şortumu. O yüzden zorluydu yollar. Beğendik ama zorluydu o yüzden, güzel geçti. En güzel spor, sonra yüzme sonra trekking. Top oynuyoruz, hep hareketler, sonra futbol, basketbol.” (E7, 13)

Tema 3: Serbest Zaman Etkinliklerinin Din Eğitimine Etkisi

Serbest zaman etkinliklerinin din ve ahlak eğitimine etkisini incelerken ilk olarak süre ve dini eğitimin anlaşılmasında dramanın nasıl bir etkisi olduğunu analiz etmeye çalıştık. Araştırmaya katılan çocukların hemen hemen hepsi drama eğitiminin oldukça faydalı olduğunu, önceden bilmedikleri dini bilgileri ve güzel ahlakı eğlenceli bir şekilde öğrendiklerini şu sözleriyle dile getirmişlerdir.

“Aslında bu sadece surenin tanıtımı olsaydı akılda kalmazdı. Bence dramalarla pekiştirmiş olduk. Mesela Fil suresinin ana konusu güç ahlakı. Bunu nereden öğrenmiştik? Bununla ilgili drama yapmıştık oradan. Hatırlıyorum. Orada eğlendiğimiz için hatırlamak kolay oluyor. Onların bilincinde olmak.” (K8, 12)

“Drama dersleri kesinlikle çok güzel, çok beğeniyorum. Böyle faaliyetler yaptığımız için çok beğeniyorum dramayı. Tiyatro gibi...” (E9, 12)

“Güzel gitti. Ben zaten drama yapmayı, tiyatro yapmayı seviyorum. Biraz somutlaştırınca daha iyi anlaşılıyor. Fil suresinde sadece fil suresinden bahsedilmediği, güç ahlakından bahsedildiği, Kevser suresini açınca aslında sadece Kevser’den bahsedilmediğini bize verilen nimetlerden falan bahsedildiğini anladım.” (K2, 12)

“Sure draması diye bir ders var. Bunu dinlemek çok hoşuma gidiyor. Hem surelerin anlam arını okuduğumuz gibi, dramaya çevirdiğimizde daha çok aklımda tutuyorum. Fil suresini en son işlemiştik. Orada bir canlandırma olmuştu. Bir ordu vardı. Diğerleri iyiydi. Onlar Kâbe’yi yıkmaya çalışıyorlardı, biz de engel oluyorduk. O hoşuma gitti, etkili olmuştu.” (K10, 12)

“Güzeldi, anlamlarını kavradım daha çok, surelerin anlamlarını. Mesela iyilere kötü davranmamayı öğrendim.” (E10, 12)

“Güzeldi. Hem surelerin anlamlarını öğrendik hem pekiştirdik hem de iyi davranmanın ne güzel bir şey olduğunu öğrendik.” (K6, 12)

“Hocanın sureleri anlatıp onların ana konularıyla ilgili mesela surede nelerin yapıldığını, kötü veya iyi olan şeyleri onları sahnede gösterme olarak yaptı. Yani nasıl desem tiyatro gibi bir şey yaptık. Daha iyi oldu. Çünkü bu sayede aklıma yatmayan şeyleri daha iyi şey yaptım, telaffuz ettim. O yüzden aklımda sorulardan bazıları azaldı” (E3, 12)

“Drama, kendi utancını yeniyorsun, heyecanlanmıyorsun. Sanatta yeteneğini neler yapabildiğini fark ediyorsun. Mesela bazı surelerin anlamlarını hiç bilmediğim halde daha eğlenceli şekilde anladım.” (K1, 12)

“Başkasını anlamayı öğrendik. Başka kişileri anlamaya yönelik mesela engelli birini canlandırdı birisi onu yapmaya çalıştık, kolu olmayan biri, öyle yaptık. Daha iyi hissediyorum. Drama yaptık, anlaşılır bir şey oldu. Genel olarak anlaşılır, mesela dinle ilgili olarak çok şey yaptık onları asla unutmam artık.” (E7, 13)

“Drama dersinden önce hoca sureleri anlattı, anlamlarını. Sonra onlarla ilgili drama yaptık. Mesela fil suresi güç sahipleri içinmiş. Fil suresini drama olarak yaptık. Onun anlamını daha çok kavramış oldum.” (K5, 11)

Çeşitli etkinliklerle din ve ahlak eğitimi alan çocukların çoğunun önceden camide Kur’an kursu aldığını belirtmiştik. Çocukların bu programa katıldıktan sonra bu program yerine camide Kur’an kursuna gitmeleri söz konusu olsaydı sadece Kur’an okuma ve ezberleme olduğunu fakat yeteri kadar Kur’an ve ahlak eğitimi alamadıklarını cinsiyet farkı olmaksızın benzer ifadelerle dile getirmişlerdir.

“Camiye gittiğim zaman hep Kur’an vardı. Kur’an eğitimi burada, sure draması, bilimsel etkinlik, sosyal faaliyet... orada hiçbir şey yoktu. Sure ezberleyemiyorduk. Burada sure ezberliyoruz. Sure draması, sonra faaliyetler yapıyoruz. Burası benim için daha iyi oldu.” (K10,12)

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

“Camiye gitmiştim birkaç kez. Orada daha farklı. Böyle can sıkıntısından patlıyorsun. Yani çok faaliyet yapmıyorduk. Eğlenceli şeyler yapmıyorduk. Bir tek Kur’an okuyoruz. Eğlenceli şeyler de yapsak daha kalıcı olur.” (E9, 12)

“Daha kötü sıkılıyorum camide. Sıkılıyorum orada arkadaşlarım iyi de sıkıcı dersler oluyor orada, ortamda biraz sıkıcı oluyor. Bana kalsa gitmezdim.” (K9, 13)

“Yani orda fazla ilgi gösterilmiyor sanırım. Çünkü sırayla sen oku, sen oku, sen oku. Yani biraz hem kabaydı yani hem önemsemiyorlar gibi.” (E1,11)

“Kaç seneden beri gidiyorum, hala cüzdeyim. Çok fazla kişi var. Hoca hangi biriyle ilgilenir, öyle gidip geliyorsun çok zor oluyor. Kaç seneden beri gidip geliyorum bir kurana geçemedim ama burada çok şey öğrendim.” (K1, 12)

“Ben daha önce de camiye gittim. Orda böyle herkes ruhsuz gibi. Hocalar da iyi davranmıyorlar. Ama burada küçükler oynuyor böyle. Bizim Kur’an kursunda hiç küçük yoktu o yüzden. O Kur’an kursuna gitmeyi sevmiyorum ben hocamı da sevmiyorum. Daha önce Kur’an kursuna çok gittim. Anaokulundan beri 4. 5. sınıfta gittim. Pek bir şey öğrenmedim.” (E2, 12)

“Orada böyle başka aktiviteler yok. Bence daha kötü olurdu. Böylesi iyi hem farklı sporlar yaptım. Hem sure ezberledim. Hem de dini bilgiler öğrendim. Çok eğlendim.” (K2, 12)

“Şimdi camide sadece kuran eğitimi görüyorum. Ama burada bir sürü etkinlik var. Sevdiğim birde merak ettiğim şeyler var burada. Onun için şey cami biraz geride kalıyor.” (E3, 12)

“Bence daha zevkli olmazdı. Ben yine Kur’an kursuna gittiğim zamanlarda yine yarım gün görüyordum ama bence burada daha farklı şeyleri de sahip oluyorsun, daha güzel öğrendim.” (K3, 12)

“Ben gidiyordum birazcık sıkıcı oluyordu. Böyle dersler vermiyorlar. Kur’an veriyorlar sadece bir de sure. O kadar eğlenceli değil yani. Aklımda çok zor kalyordu.” (E4, 12)

“Sıkıcı olurdu. Bilmiyorum bana biraz şey geliyor, yuvarlak bir yer geliyor. Ne biliyim böyle sıkıcı oluyor. Yani daha önce bir haftalığına camiye gitmiştim Mekke ve Medine de oradakiler eğlenceliydi ama buradakiler çok değil. Burada camide etkinlik yapabilecek bir şey yok. Yani mesela ne bileyim hiçbir şey bir aktivite yok. Sadece oturup Kur’an çalışıyorsun. Kur’an, sure onlara çalışıyorsun bütün gün boyunca. Yani camide bir yere gitseydim hafta sonu gelsin diye dua ederdim. Buraya gelince hafta sonu gelmesin.” (K4, 11)

“Buradaki daha güzel. Camide sadece kuran okur dönerdik. Buraya gelmek için artık can atıyorum. Dinle ilgili çok şey öğreniyorum. Kur’an zevkli geliyor. Hem de eğlenceli şeyler yapıyorum. Bu beni mutlu ediyor.” (E5, 14)

“Bence daha sıkıcı olurdu. Çünkü 9’dan 5’e kadar. Orda 9’dan 12’ye kadar bırakılıyordu. Tekrar evde canım sıkılıyordu. Burada 5’e kadar değişik değişik aktiviteler yapıyorum. Orda ezberlerimizi yapıp kuran okuyorduk. Birde parka gidiyorduk o kadar, o yüzden orda çok sıkılıyorduk. Burada doğa yürüyüşü, yüzme, drama, işaret dili, çini falan yapıyorum çok güzel.” (K5, 11)

Din eğitiminin faydalı olup olmadığı üzerine inceleme yaptığımızda çocukların net olarak pozitif söylemlerini görmek mümkündür. Çoğunlukla yaz kursuna gelmeden önce çocukların isteksiz oldukları ve ailelerinin etkisiyle kursa gelmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Görüşmelerde elde edilen veriler ışığında çocukların programdan memnun kaldıkları ve bir aylık sürenin çok kısa olduğunu belirtmeleri anlamlıdır. Programın din ve ahlak eğitimine faydalarını çocuklar şu şekilde dile getirmişlerdir.

“Kur’an’ım ilerledi, Camiye giderken her zaman Elif-be den başlıyordum ama bu sene mesela yaz okulunda tecvidleri öğrendim. Sonra daha çok etkinliğe katıldım. Spor faaliyetlerine gittim. Mesela zumba falan yaptık, eğlenceliydi.” (K5,11)

“Aktiviteleri öğrendim. Kur’an okumam filan mesela ezberlerim daha hızlı oldu. Eskiden hiçbir duayı veremiyordum. Burada çok ilerledim. Kuranı daha hızlı okudum hem de değişik değişik aktiviteler görmüş oldum.” (K7, 14)

“En büyük katkısı bilmediğim sureleri öğrendim ve Kur’an’ımın mahreçlerini ve tecvidlerini daha iyi yaptım.” (E9,12)

“Yüzme. Kuran’a geçtim, bilmediğim sureleri öğrendim. Çok zevkliydi.” (K6, 12)

“Bana en büyük katkısı; sureler gibi geliyor. Sureleri ezberleyince, nasıl diyeyim... sureleri ezbere biliyor olmak, benim de bir şeyler biliyor olmam hoşuma gidiyor. Camide öğrenemiyordum.” (K8, 12)

“En büyük katkısı Kur’an oldu, ezber oldu. Yasin’in 2. sayfasına kadar ezberledim. Dersler dışında eğlenceliydi.” (K9, 13)

“Ezberim çok zayıftı. Yıllardır Kur’an öğrenemiyordum. Burada çok farklıydı. Eğlenceliydi, zevkliydi. Sureleri ezberleyebildim. Çok eğlendim. Nasıl diyeyim etkinlikler güzeldi.” (E2, 12)

“Bilmediğim şeyleri öğrenmek bana çok büyük katkı oldu. Yeni şeyler öğrendim. Arkadaşlarımdan da çok şey öğrendim, birlikte güzel eğlenceli şeyler yaptık.” (K10, 12)

Değerlendirme ve Sonuç

Ezeli ve ebedi bir eğitim süreci olan din, insanların bireysel ve toplumsal yaşamını düzenleyen en önemli kurumdur. Bu kurumsal yapı; “sevgi, saygı, kardeşlik, hoşgörölü olmak, adalet, eşitlik, birlik ve beraberlik gibi ifadelerle bireysel mutluluğun sosyal ilişkilere dayalı olarak gerçekleşmesinde etkindir. Yine dinin doğruluk ve dürüstlük başta olmak üzere ahlak ve erdemi teşvik edici rolü onun hem bireysel hayatı hem de toplumsal hayatı düzenleyen fonksiyonlarıyla yakından ilişkilidir” (Yapıcı, 2009).

Bu fonksiyonların gerçekleşmesinde öncelikli olarak ailenin, sonrasında ilgili kurumların işlevselliği oldukça önemlidir. Ülkemizde geleneksel din ve ahlak eğitimiyle şekillenen bir işleyiş söz konusudur. Genellikle çocuklar ilk din eğitimlerini anne-babadan ve yakın akrabalarından alırlar. Bu eğitim süreci bazı ailelerde aktif bazı ailelerde pasif bir süreçte gerçekleşir. Aktif din ve ahlak eğitimi, dini ve ahlaki konularda düzenli bilgi paylaşımını gerektirirken, pasif din ve ahlak eğitimi ailenin sosyal sermayesinden edinilen deneyimlerle yaşayarak ve görerek çocuk tarafından öğrenilir.

Ailenin verdiği aktif-pasif din ve ahlak eğitiminin yanında çeşitli dini kurumlar ve örgün eğitim kurumları aracılığıyla din ve ahlak eğitimi verilmektedir. Burada aileden sonra karşımıza daha çok camilerde ve Kur’an kurslarında verilen eğitim çıkmaktadır. Genel bir temayül olarak Türkiye’de alt ve orta sınıfa mensup aileler çocukların din ve Kur’an eğitimi, örgün eğitimin olmadığı tatil dönemlerinde camiye ya da Kur’an kursuna göndererek kazandırmaktadırlar. Bu eğitimin temelinde “çocukları sadece dindar insan olarak yetiştirmenin ötesinde toplumsal yaşama hazırlamakta vardır” (Aydın, 2008; Oruç, 2008).

Bu tür geleneksel eğitimlerin yanında son dönemlerde farklı programlar ve etkinliklerle iç içe din ve ahlak eğitiminin verildiğini söylenebilir. Değişen toplumsal yaşam şartlarıyla birlikte şekillenen bütünleşik programların kuşkusuz çalışan ebeveynler üzerinde çok daha büyük tesiri vardır (Kılıç, 2015). Din eğitimi alması istenilen bir çocuğun 3-4 saatlik bir Kur’an kursuna gönderilmesi mi? Yoksa mesai saatleri boyunca bir kursa gönderilmesi mi? diye sorduğumuzda elbette çocukların tüm gününü dolduracak bir kurs programına

gönderilmesi aile açısından daha önemlidir. Diğer türlü boşa kalan zamanı doldurmak için farklı uygulamaların arayışına girilecektir. Bu tür bütünlük programlarının artmasında ve rağbet görmesinde bu hususlarında etkisi vardır. Ama bu tür programların nasıl etkileri olduğu bilimsel araştırmalarla pek ortaya konulmamıştır. Bu açıdan yaptığımız bu çalışma da çocuklarda dini ve ahlaki kaidelerin ve davranışların kazanılmasında, sadece Kur'an, din ve ahlak eğitiminin verildiği bir kursun dışında, serbest zaman aktiviteleri ile bütünlük bir programın nasıl etkileri olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmaya katılan örneklemin hepsinin daha öncesinde birden çok defa Kur'an ve din eğitimi aldıkları ve bu eğitimleri çoğunlukla aile, cami ve Kur'an kursundan aldıkları tespit edilmiştir. Çocukların hiçbirisi bu şekilde yoğun çeşitlilik içeren bir programa öncesinde katılmamışlardır. Programa katılma sürecinde çoğunlukla kendi rızaları dışında, anne babalarının isteğiyle programa katılmak zorunda kalmışlar ve programın 1 aylık süreci sonunda, başlangıçta programa katılmak istemeyen E2 kodlu örneklemin "*Bence kısaydı. İki ay kadar sürseydi. Çok daha güzel olurdu.*" ifadesinde olduğu gibi diğer örneklemlerde benzer söylemlerde bulunmuşlardır. Bir dahaki yıl aynı kamp olsa gelmek ister misin? sorusuna bütün çocuklar pozitif cevap vermişlerdir.

Program boyunca en çok çocukları etkileyen ve mutlu eden şeylerin ne olduğu sorulduğunda yüzme, trekking, spor (futbol, basketbol, voleybol), drama, sanatsal faaliyetler, Kur'an ve sure eğitiminin ön plana çıktığı görülmektedir. Daha öncesinde Kur'an kursuna defaten giden çocukların Kur'an'a geçmeleri ya da öğrendiklerinin akıllarında kalması zor olurken programda bu engelleri aştıklarını dile getirmişlerdir. E8 kodlu örneklemin "*Kuran okumayı öğrendim. Çeşitli etkinliklere katıldım. Dinle ilgili güzel şeyler öğrendim ve bunları eğlenerek öğrendim.*" söyleminden hareketle engelleri aşmadaki en güzel yöntemin, eğlenerek ve isteyerek dini eğitimin olması gerektiğidir. Bu düşünceleri destekleyen bir diğer argümanda çocukların daha önce aldıkları din ve ahlak eğitimleriyle bu eğitimi karşılaştırmalarından elde edilmektedir. Çocukların hiçbirisi bu programın alternatifini olarak camide ya da Kur'an kursunda verilen Kur'an eğitimlerini tercih etmemektedir. Bu tür geleneksel eğitimlerin daha katı kurallı, ezbere dayalı ve tek düze olduklarını düşünmektedirler.

Çocukların doğasında oyun dürtüsü vardır ve oyunlar çocukların özgürce katıldıkları ve bireysel doyum elde ettikleri etkinliklerin tümüdür (Tekin, 2009). Bu etkinlikler çocuğun psiko-sosyal açıdan gelişiminde oldukça önemlidir ve

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

tek düze bir programdan ziyade, kendilerini ifade edebilecekleri etkinliklerin içinde bulunmak çocuklar için daha değerlidir. Bu açıdan araştırmaya katılan hiçbir çocuk tüm gün sadece Kur'an eğitimi almak istememiştir. Gerekçelerine bakıldığında ortak ifade olarak "çok sıkıcı olurdu" cevabı alınmıştır.

Oyun kültürüyle şekillenen drama ve sanatsal faaliyetlerde çocukların daha önce anlamlandıramadıkları ahlaki davranışların ve dini eğitimlerin öğrenilmesinde oldukça etkili olmuştur. Elde edilen verilerden yüzme, trekking, sanat ve çeşitli spor faaliyetleri çocukların bireysel ve kolektif açıdan mutlu olmasında etkili olmuş ve temelde kazandırılması planlanan din ve ahlak eğitimi serbest zaman aktiviteleriyle anlam bulmuştur.

Son olarak bu türden bir programa katılmak ya da evde oturmak karşılaştırıldığında K1 kodlu örneklimin, "Evde boş boş oturuyorsun. Elinde telefon veya televizyon başındasın. Hep aynı şeyler. Gerçekten buraya katılmak çok güzel." söylemine benzer bir şekilde diğer örneklemlerinde cevap vermesi programın başarısını ortaya koymaktadır.

Programın başarısını arttırıcı diğer hususlar da değerlendirildiğinde;

- Program boyunca çocukların birden çok hoca ile çalışıyor olması,
- Hocaların çocuk eğitimi noktasında bilinç seviyesinin yüksek olması,
- Hoca sayısının çocuk sayısına oranının yüksek olması,
- Cami veya Kur'an kursu dışında yeni bir kompleks alan (üniversite) olması,
- Yaş ve cinsiyet gözetilerek sınıfların oluşturulması,
- Ulaşım aracı olarak servislerin kullanılması,
- Ailenin programa bir maddi fon ayırması gibi unsurlarda göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

Arslantürk, Z. ve Amman, M. T. (2014). *Sosyoloji: Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, 10.baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Aydın, M. (2013). *Dinin Toplum ve Diğer Toplumlarla İlişkisi, Din Ve Toplum* (Edt. Yasin Aktay) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Aytaç, Ö. (2006). Boş Zamanın Değişen Yüzü: Yaşam Deneyimleri ve Kimlik İnşası, *Sosyoloji Dergisi*, 15: 57-91.

Başkurt, İ. (2002). Din ve Ahlak Eğitiminde Yeni Arayışlar ve Bakış Açılıarı, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6: 69-100.

Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2): 77-101.

Giddens, A. (2013). *Sosyoloji*, (Çev. Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gökalp, Z. (1982). *Makaleler 7*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gümüş, A. (2013). *Yetişkinlerin Din Eğitime Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*. İstanbul: İlke Yayınları.

Güngör, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 3. Basım, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Heintzman, P. (1987). *The Relevance of Christianity's Biblical and Historical Heritage for a Philosophy of Leisure in Contemporary Society*. In C. Z. Howe & K. A. Henderson (Eds.), *Abstracts of proceedings of the 10th anniversary leisure research symposium* (p. 9). NRPA Congress for Recreation and Parks, September 17-21, 1987, New Orleans, LA.

Hoffman, S. J. (1992). *Sport and Religion*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishers.

İçmeli, C. (2013). Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, *Konuralp Tıp Dergisi*, 5(3): 66-75.

Kılıç, M. ve Şener, G. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımlarındaki Sosyolojik Etkenler ve Yapısal Kısıtlamalar. *Journal of Higher Education & Science / Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(3): 220-227.

Kılıç, M. (2015). Aile ve Serbest Zaman İlişkisi Düzce Örneği, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1): 27-49.

Kılıç, M. (2017). *Gençlik Şiddet ve Serbest Zaman*, Genişletilmiş 2. Baskı, Düzce: Düzce Üniversitesi Yayınları.

Okumuş, E. (2014). Din ve Sosyalleşme, *Turkish Studies*, 9(11): 429-454.

Okumuş, K. N. (2015). Din Eğitim-Öğretimi Özgür Bireylerin Yetiştirilmesinde Etkin Bir Rol Üstlenebilir mi?, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13(1): 213-288.

Oruç, C. (2008). Din Kişisel Ve Sosyal Bir İhtiyaçtır, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2): 129-141.

Stodolska, M. ve Livengood, L. J. (2006). The Influence of Religion on the Leisure Behavior of Immigrant Muslims in the United States, *Journal of Leisure Research*, 38(3): 293-320.

Çocukların Din ve Ahlak Öğretiminde Serbest Zaman Aktivitelerinin Rolü

Şimşek, E. (2004). Çocukluk Dönemi Dini Gelişimin Özellikleri ve Din Eğitimi, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1): 207-220.

Tekin, A. (2009). *Rekreasyon*, Ankara: Ata Ofset Matbaacılık.

Tümer, G. (1986). Çeşitli Yönleriyle Din, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1): 213-267.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (TAYA), (2014). <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/taya2011.pdf>, A.T. 31.01.2018

Uysal, E. (2004). Eğitim Felsefesi Antropoloji Çerçevesinde Kavramsal Bir Yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(2): 81-99.

Yapıcı, A. (2009). Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri: Çukurova Üniversitesi Örneği, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2): 1-37

Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24: 407-416.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Wilson, J. (1980). Sociology of Leisure, *Annual Review Sociology*, 6(1):21-40.